

РЕЦЕНЗИЯ

На дисертационен труд за придобиване на образователна и научна степен Доктор по Клинична психология на Филипa Каменова на тема:

ДИСФУНКЦИОНАЛНИ КОГНИТИВНИ СХЕМИ НА ЛИЧНОСТТА ПРИ ТРЕВОЖНИ РАЗСТРОЙСТВА

Рецензент: проф. д.пс.н. Ваня Матанова

Дисертационният труд на Филипa Каменова е посветен на актуална проблематика, изясняването на която би имала значима приложна стойност. В структурно отношение дисертационният труд е разделен на шест глави, изводи и обобщения, заключение, справки за приносите, библиография и приложения. Дисертационният труд е представен на 279 страници, от които съдържанието, библиографията и приложенията са 42 страници. Библиографията наброява 204 източника, от които 41 на български език, 160 на английски език, 4 електронни публикации. Текстът е онагледен със 17 Фигури, 8 приложения и 5 инструментариума.

Статистическите данни от цял свят показват, че 1/4 до 1/3 от посещенията при общопрактикуващите лекари са свързани с тревожно и/или депресивно състояние. Най-честото психично разстройство е тревожното. Важни за терапевтичната практика са стратегиите за справяне с негативните мисли и тревожността, които са комплексни и са важна част от когнитивното, емоционалното и социалното функциониране на индивида.

Настоящият дисертационен труд се отнася до двата важни личностови аспекта на тревожните разстройства – дисфункционалните когнитивни схеми и копинг-стратегииите.

Целта на емпиричното изследване е изясняване съдържателните измерения на негативните автоматични мисли, контраверсия на негативните мисли (позитивни мисли) и копинг- стратегиите при лица с тревожни разстройства. Фокус се поставя върху откриване на взаимовръзки между автоматичните мисли, тревожността, оценката на себеувереността и копинг-стратегииите.

Съществуват малко на брой емпирични изследвания, посветени на тези взаимовръзки, което прави представения дисертационен труд значим в българския терапевтичен и културален контекст. Представеното изследване има характер на психодиагностично проучване.

Първите четири глави са теоретични и представляват литературен обзор на теории и мнения на български и чужди автори. Литературният обзор правомерно отразява различията в отделните теоретични направления. Подробно и ясно са описани компонентите на тревожните разстройства- соматичен, когнитивен и поведенчески.

Научно издържано и с необходимата доза компетентност са разглеждани теориите за възникване на тревожните разстройства и са представени видовете тревожни разстройства според DSM-IV и МКБ-10. Буди недоумение факта, че тревожните разстройства са представени според DSM IV, а не според DSM-V, който се използва вече 4 години.

Докторантката правилно отбелязва, че автоматичните мисли в много случаи остават незабелязани, но имат голямо значение за формулиране на психологически проблеми.

Организацията на емпиричното проучване показва добро планиране и адекватни на целта и задачите методи на изследване. Хипотезите са добре формулирани и касаят влиянието на демографските характеристики пол, възраст, образование, доходи и трудова заетост при лицата с тревожни разстройства и психично здравите по отношение на изследваните феномени, влиянието на тревожността върху личностовата неприспособимост, аз-концепцията и самооценката, взаимовръзката с копинг стратегииите и допускането, че дисфункционалните мисли са предиктори за тревожни разстройства.

Експерименталната група се състои от 30 изследвани лица с генерализирано тревожно разстройство и паническо разстройство. Общият брой изследвани лица в първата извадка е 30-8 мъже и 22 жени, разделени по възрастов признак на три групи-от 24 до 30 години (23%), от 31 до 40 години (50%) и над 41 години (27%).

Втората експериментална група се състои от 6 лица с тревожни разстройства, с които е проведено клинично интервю и батерия от психологически тестове. За всяко изследвано лице от тази експериментална група е направен качествен анализ на ранен опит, когнитивните вярвания, себеефективността и копинг стил.

Контролната група се състои от 150 изследвани лица без тревожност или с лека тревожност на възраст между 18 и 61 години. Налице е изразена небалансираност между експерименталните и контролната група, което може да постави под въпроси достоверността на направените изводи.

Методите са подбрани съобразно целта, задачите и издигнатите хипотези. Използвани са 5 скали и въпросници, които са подробно описани и представени в приложенията. Те са с различни психометрични качества- от отлични (Въпросник за автоматични мисли на Kendall и S. D. Hollon -1980г., Въпросник за позитивни автоматични мисли на Rick Ingram и Kathleen Wisnicki-1988г.), до добри (Скала за клинична тревожност, Bruce A. Thyer-1984) и даже съмнителни (Скалата за оценка на себеефикасността на M. Sherer, J, Maddux, B. Mercandante, 1982г., Въпросник за стила на контрол върху негативните мисли на Adrian Wells и Mark I. Davis-1994г.!

Това, което е особено стойностно в представената дисертация е качествения анализ на шест клинични случая с генерализирана тревожност и паническо разстройство.

Представени са протоколът на случаите, който включва отделните личностови характеристики и резултатите от приложената батерия. Направена е формулировка на случая и, което е особено ценно-очертани са препоръки за психологическо консултиране и психотерапия. Установява се, че тревожните разстройства се срещат значително по-често при история на негативни автоматични мисли, ниска самооценка, чувство за безпомощност, както и при опити да се

заменят с позитивни мисли, удоволствие и майсторство. Данните от емпиричното изследване показват, че най-често използваните стилове за контрол върху негативните мисли са „тревога“ и „наказание“.

Както правилно отбелязва докторантката „малкият брой на изследваните лица не позволява да бъдат направени съществени изводи по отношение на ефективността на използваните стратегии за справяне с негативните мисли“.

Приносите на представеният дисертационен труд са най-вече практико-приложни. Разработени, преведени и адаптирани са три въпросника: Въпросник за позитивни автоматични мисли на Rick Ingram и Kathleen Wisnicki, Скала за клинична тревожност на Bruce A. Thyer и Скала за оценка на себе-ефикасност на Mark Sherer, James E. Maddux, Blaise Mercandante, Steven Prentice-Dunn, Beth Jacobs и Ronald W. Rogers. Изготвен е протокол за качествен анализ при тревожни разстройства, с интерпретация по тестовите методики за изграждане на Формулировка за взаимовръзката между когнитивните вярвания, себеефективността и копинг-стратегииите, съобразно различните тревожни разстройства.

Практико-приложната значимост на резултатите от дисертационното изследване се свързва с по-доброто разбиране на негативните мисли и на копинг-стратегииите. Препоръките съдържат различни техники от когнитивно-поведенческата психотерапия за идентифициране и промяна на негативни мисли, взаимовръзките между позитивната и ниската самооценка, както и алтернативни начини за промяна на дисфункционални когнитивни схеми. Получените резултати са ориентирани към консултативната и терапевтична практика.

Теоретичният литературен обзор допринася за по-доброто разбиране на дисфункционалните когнитивни схеми, механизмите на индивидуалните стратегии за справяне и създаването на адекватни индивидуални и групови терапевтични интервенции.

По темата на дисертацията Филипа Каменова има три публикации в престижни научни списания.

Представеният дисертационен труд на Филипа Каменова е върху актуална пролематика и един от малкото, изцяло насочен към клиничната практика. Филипа Каменова показва много добро познаване на когнитивно-поведенческата парадигма и я представя по пазбираем и издържан начин. Въпреки указаните слабости резултатите от проведеното изследване могат да бъдат използвани в клиничната практика, което прави дисертационния труд значим в приложен аспект.

Предлагам на Уважаемото Научно Жури да присъди на Филипа Каменова образователната и научна степен ДОКТОР по Клинична психология.

19.10.2017г.

Рецензент:.....

(Проф. д.пс.н. Ваня Матанова)